

Ústav „Stefania“ a pôsobenie Anglických panien v Prešove v rokoch 1882–1918

Miroslava Špaková

Cirkevné dejiny sú samostatným odborom v rámci výskumu historických vedných disciplín, ktoré ponúkajú široké spektrum možnosti bádania. Jedným z polí skúmania sú dejiny rehoľných kongregácií, ktoré sa rozvíjali v náboženskej línii cirkevného dejepisectva. Tematika skúmania dievčenských ústavov nie je v cirkevnej historiografii dostatočne spracovaná. Odbornej literatúry k rehoľným kongregáciám a ich činnosti nie je veľa. Krátke kapitoly o dievčenskej škole sa nachádzajú vo viacerých diplomových prácach, avšak absentuje komplexnejšia štúdia, ktorá by pojednávala o súvislostiach cirkevného školstva na prelome 19. a 20. storočia. Cesta k hlbšiemu spracovaniu danej problematiky vedie cez historické spracovanie parciálneho problému a až následne bude možné písať o dievčenských ústavoch spravovaných jednotlivými rehoľami so širším záberom, z čoho bude možné vyvodzovať všeobecnejšie závery.

Cieľom štúdie je priblížiť okolnosti vzniku Dievčenského ústavu v Prešove a pri širokej rozmanitosti typov škôl, ktoré sa v Ústave nachádzali, podrobnejšie nahliadnuť do života vnútornej internátnej školy a vyššej dievčenskej školy.

19. storočie patrí medzi najdynamickejšie obdobie z pohľadu prenikania rôznych myšlienkových, hospodárskych, kultúrnych a politických prúdov. V žiadnom období sa nevyskytuje toľko „izmov“ ako sa začalo objavovať práve po Veľkej francúzskej revolúcii. Náhľad na človeka a svet priniesli už novoveké vedecké objavy, ktoré sa ruka v ruku podporovali s racionalistickou a empirickou filozofiou. Vplyvom priemyselnej revolúcie sa v spoločnosti objavila nová spoločenská vrstva, a to robotnícka. Idea nacionalizmu, ktorá zaujala prvé miesto v 19. storočí a nahradila „tradičné“ náboženstvo a ešte mnoho ďalších faktorov, spustili vlnu sekularizácie spoločnosti. Cirkev sa v čase týchto dynamických zmien musela postaviť tvárou tvár k vyvstávajúcim otázkam a zaujať postoj. Sekularizácia znova otvorila bránu pôsobnosti rehoľným rádom. Keď štát prijal zákon o povinnej školskej dochádzke, neuvedomil praktické dôsledky. Cirkev však v tom nevidela žiaden problém, pretože už

dlhé roky ženské rehole boli priekopníkami v oblasti výchovy a vzdelávania.¹

Podnet na zriadenie ústavov na výchovu mládeže v Uhorsku v prevažnej miere vychádzal od biskupov, ktorý si uvedomovali zmenu spoločenskej situácie a na pomoc si prizvali rehoľné rády a kongregácie venujúce sa mládeži. Najčastejšie dievčenské školy spravovali ženské rády a kongregácie, ktoré boli pozvané do Horného Uhorska z rôznych kútov Strednej Európy a vnášali do výchovy moderné metódy prepojené s vlastnou spiritualitou rehole.

1. PREDPOKLADY VZNIKU DIEVČENSKEJ ŠKOLY V PREŠOVE

Rehoľné inštitúty je potrebné vnímať v širších súvislostiach. Nie je možné zaoberať sa rehoľným domom a pritom nevidieť nadväznosť na materský dom, na problémy, s ktorými sa potýkali pred založením domu, na osobnosti, ktoré výrazne morálne pozdvihli rehoľný rád, a tým prispeli k rozkvetu rehoľnej spoločnosti. Preto niektoré pasáže viac osvetľujú vnútornú štruktúru rádu a jeho fungovanie.

Generálna predstavená grófka Mária Jozefína Castiglione von Gonzaga vniesla svojou osobnosťou do života Anglických panien nového ducha. V roku 1879 pôsobili v St. Pölten 14 sestier. Tento žalostný stav viac nasvedčoval o úpadku rehole ako o jej ďalšom rozvoji. Od roku 1707 spravovali dievčenskú školu spolu s internátom, ktorá si zachovala počas celého obdobia dobré meno, ale klesal počet záujemkýň o rehoľný život. Podporovanie a zveľaďovanie schopnosti žiačok spojené s vysokými nárokmi, humánny prístup a záujem o konkrétneho človeka, nenechali na seba dlho čakať. Jej charizmatická osobnosť dokázala natoľko osloviť dievčatá, že sa rozhodli vstúpiť do rehole Anglických panien. Dosvedčuje tomu dochovaná hutná korešpondencia medzi M. J. Castiglione a jej žiačkami.² Inštitút v St. Pölten rozkvital natoľko, že na konci 19. storočia mohla založiť domy v Zadare, Chorvátsku a Prešove.³

---

¹ Boleslav KUMOR, *Cirkevné dejiny 7: Novovek 1815–1914*, Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 219–220 a 278–280.

² Christine SCHUSTER, „Das Mutterhaus in St. Pölten: Ein Wachsen im Lauf dreier Jahrhunderte,“ in *300 Jahren Englischen Fräulein in Österreich*, Wien: Holzhausen Druck & Medien GmbH, 2005, s. 83–88.

Mesto Prešov bolo v 19. storočí školským mestom. Široká škála viero-
vyznaní spôsobila delenie škôl podľa príslušnosti k danej konfesii na
Evanjelické kolégium, Štátne kráľovské katolícke gymnázium, Rabínsku
školu (ješivu) a Gréckokatolícky bohoslovecky seminár.⁴ Ani prítomnosť
týchto škôl neznížila analfabetizmus v Prešove. Školy boli zamerané nie
na výchovu dievčat, ale chlapcov. Akokoľvek je cirkvi, predovšetkým
vedeniu, vytýkaný konzervativizmus, skostnatenosť či nepružnosť, je
nutné pripustiť, že v tejto oblasti zareagovala veľmi pružne. Poslaním
košického biskupa Jána Pergera (1868–1875) sa stala starostlivosť o za-
kladanie dievčenských škôl. Verejne deklaroval svoj názor o kvalitnom
vzdelávaní pedagógov a modernizácii škôl po technickej stránke. Výni-
močným prínosom jeho snaženia bolo zavedenie pedagogických pred-
metov metodiky, katechetiky a pedagogiky v seminári. Moderné kro-
ky vo vzdelávaní svedčia o snahe konkurovať štátnym školám kvalitou
vzdelávania. Uvedomoval si skúsenosť jednotlivých ženských reholí
s výchovou mládeže, preto finančne podporoval Ústav uršulínok, diev-
čenskú školu v Sátoraljaiújhélyi a 10 000 forintov venoval dievčenskej
škole v Prešove ako fundament,⁵ ktorú neskôr založil jeho nástupca bis-
kup Dr. Konštantín Schuster (1877–1887).

Počas birmovky v prešovskej farnosti 27. mája 1880 si uvedomil nevy-
hnutnosť a urgentnosť otvoriť v čo najbližšom čase školu pre dievčatá.⁶
Víziu o vybudovaní dievčenskej školy predstavil cirkevnej rade, ktorá
s predloženým zámerom nesúhlasila. Zákon v roku 1868 vymedzil oso-
bitné postavenie cirkevným školám, čo v praxi znamenalo financovanie
školy z vlastných zdrojov.⁷ Cirkevná obec v Prešove ani zďaleka nebola
natolko finančne zabezpečená, aby mohla z vlastných prostriedkov vy-
držiavať cirkevnú školu. Finančné prostriedky získali od biskupského
úradu (100 000 forintov), rímskokatolíckej farnosti (1 900 zlatých), zá-
možnejších šarišských mecenášov a v neposlednej miere aj z verejných

³ Ingeborg KAPAUN, „Kurzen Abriss der Geschichte der Congregatio Jesu (Englische Fräulein) in St. Pölten,“ in *Erbe und Auftrag des Institut der Englischen Fräulein in St. Pölten 1706–2006*, St. Pölten: Diözesanmuseum, 2006, s. 10–13 a 30–47.

⁴ Peter ŠVORC a kol., *Sprievodca po historickom Prešove*, Prešov: Universum, 1997, s. 52–54.

⁵ Marián ČIŽMÁR, *Dejiny košického arcibiskupstva IV: Pásli zverené im stádo. Košickí biskupi 1804–2004*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 173–174.

⁶ IACJ Bratislava, *Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.” intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907*, s. 10–11.

⁷ Tamtiež, s. 10.

zbierok.⁸ Podľa dochovaných prameňov sa vo farnosti zorganizovali dve zbierky. Prvý predchádzala letáková výzva, ktorá informovala ľudí o pripravovanom pláne. Vyšla tlačou 12. decembra 1880 a mala za úlohu podnieť rodiny a firmy, aby podporili novovznikajúce dielo, v ktorom „budú v uhorsko-národnom a nábožensko-mravnom duchu vychovávať mládež sestry – Anglické panny“.⁹ Aj napriek všetkej snahe zbierka, ktorá sa konala v Hornej a Dolnej Toryse a na Sekčove, nepriniesla do spoločnej pokladnice viac ako 17,36 forintov, a to kvôli „chudobným podmienkam v župe“.¹⁰

2. VÝSTAVBA ÚSTAVU „STEFANIA“ A PRÍCHOD ANGLICKÝCH PANIEN

1. marca 1881 začali so stavbou Ústavu, ktorá trvala rok a pol.¹¹ Len na ukážku, budova dosahovala dĺžku 96,7 m a rozlohu 2412 m².¹² Monumentálna jednoposchodová stavba vypínala v centre mesta už 10. augusta 1882, kedy sa uskutočnila slávnostná kolaudácia. V suteréne sa nachádzali kuchynské priestory, na prvom poschodí oproti schodisku bola kaplnka, slávnostná sála a spálne, učebne chovaniiek a priestory pre sestry. Chodby, ako uvádza Jubilejný spravodaj, boli široké a presvetlené. Okolie budovy skrášľovali dva dvory so záhradami. Nad hlavnými dverami vo vnútri budovy umiestnili nadpis „Bohabojnosť začiatok múdrosti“, ktorý mal výstižne určovať smerovanie školy.¹³

Vykonanie púte k milostivému obrazu do Mariazelu, ktorý je ešte dnes uctievaný ako Magna Mater Austriae, spojil na niekoľko rokov dve mestá St. Pölten a Prešov. Biskup Dr. K. Schuster mal jasnú predstavu o činnosti sestier a spravovaní školy. Chýbalo mu len personálne obsa-

⁸ ŠA Prešov, pob. Prešov, *Pamätná kniha mesta Prešova*, II. diel /1701–1918/, inv. č. 33, s. 344.

⁹ Peter SEDLÁK, „Košický biskup Konštantín Schuster a Ústav Sancta Maria v Prešove,“ in *Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster. 100-výročie smrti*, ed. Peter Sedlák – Peter Zubko, Košice: Vydavateľstvo Viena, 2000, s. 57–59.

¹⁰ ARKABÚ Košice, fond: Acta religiosorum, Anglické panny IBMV, Sancta Maria Prešov, dok. č. 1385. List župana z 25. marca 1881 adresovaný prešovskému farárovi E. Pletényimu.

¹¹ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 12.

¹² SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 61.

¹³ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 13.

denie. Prvý rehoľný rád, ktorý oslovil, boli Školské sestry de Notre Dame v Kaloči. Predstavená Mária Terézia Franzová v liste z 9. marca 1880 na biskupovu požiadavku odpovedala negatívne. Obrátil sa na Kongregáciu školských sestier v Sedmohradskom Temešvári, na ktorú sa biskup spoliehal, že prevezme správu školy. Predstavená rehole v liste z 15. júna 1880 biskupovu ponuku odmietla, pretože nemala dostatok sestier a klesal aj záujem o rehoľné povolanie. Biskup Bonnaza odporúčal,¹⁴ aby sa obrátil na rehoľu Anglických panien, o ktorých sa šírila informácia, že „oplývajú počtom sestier“, prípadne na Satmárky. Generálna predstavená Milosrdných sestier sv. Vincenta na žiadosť biskupa K. Schustera o poslanie dvanástich sestier do Prešova, prisľúbila len tri, s tým, že sa počet sestier bude z roka na rok zvyšovať.¹⁵ Na spravovanie Ústavu potreboval minimálne 12 sestier. Na odporúčanie čanádského biskupa napísal K. Schuster list 8. septembra 1880 generálnej predstavenej Anglických panien Marií Jozefíne Castiglione do St. Pöltenu, v ktorom jej predstavil svoju víziu o otvorení dievčenskej školy.

Dvojiročná intenzívna korešpondencia vyvrcholila listom z 12. júna 1882, v ktorom M. J. Castiglione definitívne potvrdzuje svoje rozhodnutie o poslaní sestier do Prešova.¹⁶ Slávnostným dňom pre mesto Prešov sa stal 12. august 1882. V tento deň vstúpilo na pôdu mesta osem sestier v sprievode generálnej predstavenej J. M. Castiglione.¹⁷ Na prešovskej železničnej stanici ich privítal prešovský farár Andrej Pletényi, dvanásť Prešovčaniek a cestou zo stanice ich víťalo mnoho občanov mesta.¹⁸ Pletényi ich privítal slovami: „Priniesol Vás Boh, nech Vaša prítomnosť bude večná“, na čo prichádzajúce sestry odpovedali: „Nech sa tak stane, Vivat.“ Po modlitbe „Anjel Pána“ sa premiestnili k Ústavu, pri ktorom ich už srdečne vítali Prešovčanky so slovami plnými dojatia na čele s manželkou župana Tomáša Matyašovského. Po úvodnom predstave nasledovala slávnostná večera. O slávnostnej udalosti informovali

¹⁴ ARKABÚ Košice, fond: Acta religiosorum, Anglické panny IBMV, Sancta Maria Prešov. dok. č. 1385. List od čanádského biskupa Alexandra Bonnaza zo 17. júla 1880. Porov. SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 56.

¹⁵ SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 56.

¹⁶ Tamtiež, s. 57.

¹⁷ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézeténe – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 12–13. Sestra MÁRIA, IBMV, *Dejiny Inštitútu Preblahoslavenej Panny Márie na Slovensku*, Bratislava: Inštitút Preblahoslavenej Panny Márie na Slovensku, 1996, s. 12.

¹⁸ Eduard LUKÁČ, *Stredné školy v Prešove do roku 1945*, Prešov: Privatpress, 2002, s. 83–84.

aj mestské noviny *Spravodaj Šarišskej župy*, ktorý Anglické panny uvítal slovami: „Buďte vítání v našem kruhu. Radost, s kterou vás víta mesto Prešov, nech bude povzbudením vo vašom ťažkom, ale o to ušľachtilejšom poslaní. Nech vaša činnosť bude úspešná.“¹⁹ Zostavu sestier zo St. Pöltenu tvorili štyri profesky, tri novicky a jedna kandidátka.

Dr. Konštantín Schuster si bol vedomý prospešnosti a užitočnosti ustanovizní, ktoré sa mu počas jeho života podarilo založiť. Splňali základný cieľ, ktorým bolo formovanie v oblasti morálky, upevňovanie náboženského cítenia a poskytovanie kvalitnej odbornosti. Ako uvádza P. J. Bocsa vo svojej štúdií, sám Dr. K. Schuster „prosila kňazov, aby zachovali a pokračovali v tom, čo bolo dobré v jeho biskupskej činnosti“, ²⁰ a aby sa dielo rozvíjalo aj do budúcnosti. Ústavu Sancta Maria zanechal písomný testament, v ktorom vyjadril svoju túžbu, „aby existencia tohto rímskokatolíckeho dievčenského výchovného domova a vzdelávacieho Inštitútu bola v záujme kresťansko-náboženskej mravnej výchovy a vzdelávania zaistená na večné roky a navzdor všetkým nepriaznivým okolnostiam...“²¹

Ústav, ktorý prevzali Anglické panny pod svoju správu, niesol pomenovanie „Stefania“ podľa rakúskej korunnej princezny Štefanie Belgickej, manželky Rudolfa Habsburského. Názov Ústav „Stefania“ Inštitútu Anglických panien St. Maria v Prešove²² sprevádzal školu do roku 1900, a to až do tragických udalostí odohrávajúcich sa na Habsburskom dvore. V tomto roku sa zastrelil manžel Štefanie Belgickej Rudolf Habsburský. Spoločenské zmeny na dvore, odchod Štefanie z habsburského dvora a jej morganatický sobáš s grófom Elémerom Lonyayim ovplyvnili rozvoj školy na ďalšie roky. Dievčenský ústav stratil hlavnú donátorku a škola sa premenovala Ústav Sancta Maria.²³

¹⁹ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézeténe –Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 14.

²⁰ József Bocsa, „Schuster Konštantín, vacovský biskup (1886–1899),“ in *Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster. 100-výročie smrti*, ed. Peter Sedlák – Peter Zubko, Košice: Vydavateľstvo Viena, 2000, s. 24.

²¹ Sestra Mária, *Dejiny Inštitútu*, s. 79–84.

²² IACJ Bratislava, fond: Kópia z archívu zo St. Pölten, dok. č. 30, Jahresrechnung 1886.

²³ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 12. Brigitte Hamannová, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*, Praha: Knižní klub, 1996, s. 375–376.

3. ZÁPAS ŠKOLY V MULTIJAZYKOVOM a MNOHONÁBOŽENSKOM PROSTREDÍ

Fenoménom moderných snáh je neustále zvyšovanie úrovne vzdelanosti, jak už kvality, tak i kvantity. Snaha sprístupniť vzdelanie čo najširšej skupine obyvateľstva prebiehala pozvoľne a postupne. V mnohonárodnostnom a multijazykovom štáte habsburskej monarchie bolo školstvo často príčinou nezhody a podnetom k vypuknutiu nacionálnych sporov. Každý, kto sa venoval výchove mládeže mal v rukách „triumf“. Národnostné tendencie sa preukazovali vo väčšej miere po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní. Urýchlenie asimilácie a vytvorenie jednotného uhorského národa sa najviditeľnejšie prejavilo nariadeniami voči školskej otázke. V roku 1890 sa konalo v Prešove sčítanie obyvateľstva. Výsledky sčítania neprinesli predpokladaný vzostup hlásiacich sa obyvateľov k maďarskej národnosti. Za posledných desať rokov rozvoj maďarizácie sa zvýšil len o 0,8 percenta.²⁴ Na udržanie živej slovenskej kultúry malo veľký vplyv Evanjelické kolégium, z ktorého absolventi šíрили a podporovali myšlienky slovenskej kultúry prostredníctvom literatúry, publikovania článkov a zapájaním sa do verejného života. Slávnostný spis, vydaný pri príležitosti 200-ročného pôsobenia Anglických panien v St. Pöltene, sa v krátkosti zmieňuje o národnostných pomeroch v Prešove.

Oblasť mala totiž veľa slovenského obyvateľstva, najčastejšie z chudobnejšej vrstvy, preto 6-triedna ľudová škola mala štyri paralelné podtriedy pre slovenské deti, aby mohli byť vyučované v maďarskom jazyku.²⁵

Módny trendom u bohatších zemanov v Šarišskej župe sa postupne stala komunikácia v maďarskom jazyku. Zriaďovali sa viaceré spolky ako napr. Šarišský maďarský kultúrny spolok, v ktorom sa združovala prešovská inteligencia, ktorého členom bol aj prešovský farár E. Pleťenyi.²⁶ Zavedenie maďarského jazyka do vyučovacieho procesu v Šarišskej župe nebolo až také jednoduché. Ohľad sa bral na prevyšujúce obyvateľstvo slovenskej národnosti. Preto sa zvolila alternatíva percentuálneho prevýšenia maďarský hovoriacich žiakov. V praxi to vyzeralo nasledovne: Ak počet maďarsky hovoriacich žiakov prevyšoval 50%

²⁴ I. SEDLÁK, *Dejiny Prešova 2*, Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1965 s. 55.

²⁵ IACJ Bratislava, *Festschrift zu Feier des 200-jährige Bestehens*, s. 265.

²⁶ SEDLÁK, *Dejiny Prešova 2*, s. 56, s. 98.

z celkového počtu, všetky predmety sa vyučovali v maďarskom jazyku. Ak dosiahol 20%, bol zakomponovaný ako jeden z vyučovacích predmetov.²⁷ V dievčenskom Ústave sa zaviedlo delenie na 6-triednu ľudovú školu s dominantnou slovenskou národnosťou a na 4-triednu ľudovú školu s prevažujúcou maďarskou národnosťou.

V Ústave v roku 1882 sa nachádzala Vyššia dievčenská škola, internát a detská opatrovňa.²⁸ Do internátnej školy sa prihlásilo 23 chovaniiek a do vyššej dievčenskej školy 416 žiakov. Zatiaľ čo väčšina ľudových a meštianskych škôl bola pomaďarčená, detské opatrovne boli utrakvistické. Deti boli rozdelené podľa dorozumievacieho jazyka na dve triedy. Do skupiny A bolo zaradených 107 detí hovoriace maďarsky. Do skupiny B patrilo 76 detí hovoriace slovenským jazykom.²⁹ Pre internátnu časť školy platili úplne iné pravidla. Keďže sestry pochádzali z rakúskej časti monarchie, dominantným a hlavným dorozumievacím jazykom bola nemčina. Preto internátna škola figurovala skôr ako súkromná škola, ktorá bola platená. Chovanky komunikovali predovšetkým v nemčine alebo francúzštine. Komunikácia v maďarskom jazyku bola povolená len výnimočne. Za riaditeľku školy bola vymenovaná Anna Ernyei.³⁰

Zvyšujúci záujem o štúdium na tejto škole okrem radosti priniesol i komplikácie v podobe nutnosti zakúpiť nový objekt. Miestna pred-

²⁷ Milan OLEJNÍK, „Historicky vývoj a súčasné postavenie nemeckej menšiny na Slovensku,“ in *Niektoré otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku*, ed. Marián Gajdoš – Pavol Matula, Košice: Spoločenskovedný Ústav SAV, 1997, s. 196.

²⁸ F. Sedlák vo svojom príspevku „Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster. 100-výročie smrti“ uvádza, že škola obsahovala 8-triedne rímskokatolícke dievčenské gymnázium, internát a detskú opatrovňu. V Jubilejnom spravodaji je uvedené pomenovanie školy ako Vyššia dievčenská škola. Toto označenie školy sa objavuje aj v *Pamätnej knihe mesta Prešov*, v ktorej je zaznamenané ako Dr. Konštantín Schuster ďakuje mestu za poskytnutú časťku dreva pre Vyššiu dievčenskú školu. Aj keď Vyššia dievčenská škola bola 8-triedna, nemožno ju prirovnať ku gymnáziu. V 19. storočí jestvovala vyššia dievčenská škola ako istý druh stredného stupňa školy, ale mala len 6-ročníkov a bola určená pre dievčatá, ktoré ukončili 4-triednu ľudovú školu. Vyššia dievčenská škola, nachádzajúca sa v Ústave, sa skladala zo 6-triednej ľudovej školy a 2-triednej vyššej dievčenskej školy. Porov. SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 64; IACJ Bratislava, Az angolkisaszonyok eperjesi „B. Mariae V.“ intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 12; ŠA Prešov, pob. Prešov, *Pamätná kniha mesta Prešova*, diel II., s. 335; IACJ Bratislava, fond: Kópie z archívu St. Pöltenu, dok. č. 9. Grundzüge; Jozef DRENKO, „Dievčenské školy na Slovensku do roku 1918,“ *Pedagogická revue* 58, č. 1 (2006): 82; UK Bratislava, Výročná správa za šk. rok 1929/30, s. 4; LUKÁČ, *Stredné školy v Prešove do roku 1945*, s. 84.

²⁹ IACJ Bratislava, Festschrift zu Feier des 200-jährige Bestehens, s. 264.

³⁰ Tamtiež, s. 265.

stavená A. Erneyei pristúpila k vyvstávajúcemu problému pragmaticky a s veľkou huževnatosťou. S touto prosbou sa obrátila na prešovskú právnickú rodinu Ghillányi, ktorá jej prispela sumou 11 000 korún, na biskupa Dr. K. Schustera, ktorý daroval 4 000 korún a na mesto, ktoré zorganizovalo verejnú zbierku, z ktorej získali 2 000 korún. Nemalou čiastkou prispel aj Inštitút. Za tieto peniaze sa zakúpili v susedstve dva malé domy.³¹

V roku 1893 miestnu predstavenú a riaditeľku školy Annu Erneyei vystriedala Mária Izabella Bohuniczky, ktorá viedla Ústav až do roku 1903. Po nečakanom úmrtí M. Izabelly Bohuniczkej sa riaditeľkou školy stala Mária Goldschmidt, ktorá sa premenovala na Máriu Gárdonyi.³² Bola to rázna a dobrosrdečná žena, do ktorej košický biskup A. Fischer-Colbrie vkladal nádeje na udržanie školy. V liste zo 6. mája 1908 sa obrátil na generálnu predstavenú M. J. Castiglione, aby ponechala Máriu Gárdonyi vo funkcii riaditeľky aj v nasledujúcom období.³³ V šk. roku 1908/09 sa dokončila v Prešove výstavba Gréckokatolíckej školy, obava z prestupu žiakov gréckokatolíckeho vyznania do novootvorenej školy bola tak silná, rozhodol sa košický biskup vo viacerých listoch apelovať na generálnu predstavenú s prosbou o predĺženie úradu riaditeľky. M. Gárdonyi si získala v Ústave veľkú dôveru rodičov a predpokladal, že predĺžením úradu môže eliminovať odchod žiakov na inú školu.³⁴ Generálna predstavená M. J. Castiglione tejto žiadosti nevyhovela a Mária Gárdonyi ukončila úrad riaditeľky v roku 1908/09. Na jej miesto bola

---

³¹ Tamtiež, s. 15.

³² V roku 1898 bol prijatý v Uhorsku zákon, na základe ktorého sa nemaďarské mená po-maďarčovali. Výročná správa zo šk. roku 1904/05 uvádza meno riaditeľky školy Mária Goldschmidt. V šk. roku 1907/08 sa už nachádza priezvisko M. Gárdonyi. Podobne si priezvisko zmenila aj Anna Ernyi, ktorá bola riaditeľkou školy v šk. rokoch 1882/83–1891/92. Jej pôvodné priezvisko je Anna Eisenmann. Daniela KODAJOVÁ, „Slovenské národné hnutie a náboženská otázka na prelome 19. a 20. storočia,“ in *Slovensko na začiatku 20. storočia: Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby*, ed. Milan Podrimavský – Dušan Kováč, Bratislava: Historický Ústav SAV, 1999, s. 207; ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Stredná dievčenská škola v Prešove 1938–1953, inv. č. 59, dok. č. 107/3; Az angol-kisasszonyok Eperjesi „Sancta Maria“ leánynevelő XXI. évi. áz 1904/05 iskolai évbén, s. 6, inv. č. 59, dok. č. 107/4. ...áz 1907/08 iskolai évbén, s. 6.

³³ IACJ Bratislava, fond: Kópie z archívu St. Pöltenu, dok. č. 49. List biskupa A. Fischera-Colbrieho zo 6. mája 1908.

³⁴ IACJ Bratislava, fond: Kópie z archívu St. Pöltenu, dok. č. 50. List biskupa A. Fischera-Colbrieho z 22. februára 1909.

menovaná Irena Hájeková, ktorá zastávala túto funkciu do roku 1912. Po jej odchode ju vystriedala Róza Fittlerová.

Veľká investícia zapríčinila finančné vyčerpanie. Zhoršujúci sa ekonomický stav školy ešte prehĺbil nečakaný požiar, ktorý vypukol 6. mája 1887. Záznam kroniky mesta Prešov popisuje toto nešťastie nasledovne: „O 12. hodine nastal na ulici zmätok. Stredom Hlavnej ulice nebolo možno prejsť pre veľkú horúčavu a dym.“ Silný vietor, ktorý fúkal juhozápadným smerom rozniesol oheň ku Rímskokatolíckej škole a ku kláštoru. V centre mesta sa nachádzal kostol a Evanjelické gymnázium, ktoré boli výrazne poškodené. V Slávnostnom spise sa dochovalo svedectvo jednej sestry z Ústavu z roku 1887, ktorá popisuje priebeh požiaru.

Ja sama som zažila len to prvé, hrozné zľaknutie, tú prvú neopísateľnú hrôzu, to bleskurýchle rozšírenie smrtiaceho živlu, ktorý asi v desiatich minútach hnaný aj ohromnou víchrinou všetky strechy od hlavnej ulice až k nám znivočil. Strecha sa zrútila s divokým sykotom a dve priliehajúce izby padli ohňu tiež za obeť, ostatné izby zostali ušetrené, ale v kaplnke vyhorela takmer celá povala.³⁵

Žiaci v sprievode učiteľky boli evakuovaní do mestskej časti Solivar, kde im poskytol útočisko správca lesov Tibor Kalmár. Po uplynutí 48 hodín sa žiaci vrátili domov a školský rok 1886/87 bol predčasne ukončený. Oheň poškodil 49 domov a spôsobil ujmu na majetkoch vo výške 2 mil. zlatých. K najviac zasiahnutým budovám patrilo Evanjelické kolégium a Ústav,³⁶ ktorému oheň poškodil strechu budovy, štyri izby chovaniiek a sklad.³⁷ Pre biskupa bola správa o poškodení Ústavu prekvapujúca, nevzdal sa však svojej vízie a znova investoval 28 000 korún na jeho obnovu so slovami: „Budem teda chodiť v zaplätanom šatstve, ale Ústav musí byť znova zbudovaný!“ Čiastkou, ktorou prispel biskup, pokryli len časť výdavkov, ale odhodlanie opätovne vybudovať Ústav bolo po počiatočnej neistote a obave znovu obnovené. Anglické panny spolu s miestnym farárom sa pustili do hľadania finančných zdrojov.³⁸ Obnos peňazí získali z poistenia a predaja zvyšného materiálu, mesto prispelo sumou 4 000 korún a súkromné domy darovali 200 korún. Nemalou

³⁵ IACJ Bratislava, Slávnostný spis k 50-ročnému jubileu Ústavu „Sancta Maria“ Anglických panien v Prešove 1882–1932, s. 18.

³⁶ ŠA Prešov, pob. Prešov, *Pamätná kniha mesta Prešova*, II. diel, s. 341–342.

³⁷ SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 65.

³⁸ IACJ Bratislava, Slávnostný spis k 50-ročnému jubileu Ústavu „Sancta Maria“ Anglických panien v Prešove 1882–1932, s. 20.

čiasťou prispeli aj rehoľné komunity z Rakúsko-Uhorska a Tirolska. Nový školský rok s malým oneskorením začal 20. septembra 1887. O štyri dni nato bola nad klenbou vstupných dverí nainštalovaná ďakovná pamätná tabuľa s nasledujúcim textom:

Na pamiatku z vďačnosti biskupovi Konštantínovi Schusterovi, rodine Ghillányi, mestu a cirkevnej obci v ich obetavosti a šľachetnosti a činnosti. Endre Plétenyi. Inštalované dňa 24. septembra 1887, cirkevná obec a stolica.³⁹

4. ŽIVOT VO VNÚTORNEJ INTERNÁTNEJ ŠKOLE

V rámci ústavu sa rozvíjal od jeho počiatku dievčenský internát, ktorý mal odlišné rysy od vonkajšej školy. O dievčenskom internáte v Ústave Sancta Maria vypovedajú archívne dokumenty už pri jeho založení. Internát patril pod správu miestnej predstavenej, ktorá dbala na mravnú výchovu dievčat. Oproti ľudovej a meštianskej vonkajšej škole, kde výraznú pozíciu zastupovala slovenská príslušnosť spojená s rímskokatolíckym vierovyznaním, mala vnútorná internátna škola pestrejšiu zostavu. Do internátnej školy sa hlásili predovšetkým dievčatá z lepšie situovaných rodín. I keď dostávali chovanky štipendium, ktoré zahrňovalo výučbu povinných predmetov, stravu a pranie, rodičia mali povinnosť prispieť dieťaťu na školský rok sumou 480 korún. V tejto privátnej škole vysoké zastúpenie mali žiačky maďarskej a nemeckej národnosti. Len okrajovo sa vyskytujú chovanky hlásiace sa k slovenskej národnosti. V cirkevnej rehoľnej dievčenskej škole prevládalo rímskokatolícke náboženstvo, ktoré vyučoval Endre Sikorsky a neskôr Henryk Andruscsakevics, ktorý pôsobil v škole vyše 40 rokov.⁴⁰ Dobré meno školy, dbanie na mravnú výchovu dievčat a poskytnutie kvalitného vzdelania prilákali do školy aj dievčatá z iných konfesií. Polovicu žiačok v internátnej škole tvorili žiačky židovskej konfesie. Samozrejme boli upovedomené o rešpektovaní a dodržiavaní ducha školy. Náboženská rôznorodosť v internáte priniesla so sebou aj napätia. V nedatovanom liste sa židovskí rodičia sťažujú sestrám, že odmietli pustiť ich dcéry v sobotu na modlitby do synagógy. Dovoľávajú sa svojho práva, ktoré im nie je priznané. Sestry

³⁹ SEDLÁK, *Košický biskup*, s. 65.

⁴⁰ IACJ Bratislava, Az angolkisasszonyok eperjesi „B. Mariae V.” intézetének – Jubileumi értesítője 1882–1907, s. 14.

sa odvolávajú na denný režim a program, na ktorom sa museli chovanky internátu zúčastniť. Sestry, ktoré sa venovali tri storočia pedagogickej a sociálnej práci sa dostali na prelome 19. a 20. storočia do úplne novej pozície. I keď prijímali žiačky z rôznych konfesii, čo svedčí o ich otvorenosti. Prijatie žiačok inej konfesie zahrňoval aj čisto pragmatický krok – získať čo najviac žiačok, aby sa otvorila trieda. Pri pohľade na vnútorný život rádu Anglických panien sa vzhľadom na prelomové obdobie javilo ako viac konzervatívne spoločenstvo. Prejavovalo sa to v častejších konfliktoch medzi sestrami a žiačkami iných konfesii. Ekumenický prístup a rešpektovanie vonkajšieho náboženského uctievanie sa v cirkvi objavuje až po II. vatikánskom koncile. Všetky zmeny a uvoľnenie vnútornej disciplíny ako vo vnútri inštitútu, tak aj v dievčenskej škole, sa odohrali v dôsledku meniacej sa spoločnosti, s ktorou sa musel Inštitút v praxi konfrontovať. Popísanie harmonogramu v dievčenskej škole je ukážkou, že bol v značnej miere ovplyvnený rehoľným životom.

Do dievčenskej vnútornej školy sa mohli prihlásiť dievčatá, ktoré dovršili ôsmy rok života, ukončili tretí ročník ľudovej školy a boli zdravotne spôsobilé.⁴¹ Pred nástupom obdržala každá chovanka zoznam vecí, ktoré si mala so sebou priniesť do internátu. Každý kus šatstva bol označený prideleným číslom. V Inštitúte bolo zakázané používať zlaté alebo strieborné predmety s výnimkou hodínok. Rovnaký prístup bol zavedený k žiačkam. Žiačky nemohli vlastniť šperky a ani používať krajované spodné prádlo. Životný štýl bol sprevádzaný v duchu chudoby a jednoduchosti. Vreckové, ktoré im rodičia dali, uchovávali rehoľné sestry v úschove.

Bežný deň v internáte začínal o 6. hodine rannou hygienou, po ktorej nasledovala svätá omša spojená s rannou modlitbou v školskej kaplnke. Raňajky pozostávali z pečiva, kávy, prípadne čaju alebo mlieka. Predčítavanie rehoľných pravidiel či životopisov svätých bolo bežnou praktickou v rehoľných komunitách. Počas jedenia rehoľná sestra mala rozjímať nad Kristovým životom, prípadne nad spôsobom života, pre ktorý bola vyvolená. Životopisy svätých ich mali povzbudiť k dokonalejšiemu životu a predčítavanie malo zabrániť klebeteniu a udržiavať pozornosť v sústredení. Dievčatám každé ráno predčítavala rehoľná sestra harmonogram dňa, prípadne poriadok školy. Vyučovanie v škole prebiehalo blokovou výučbou v dvoch fázach. Prvá časť začínala ráno v 8 a trvala

⁴¹ IACJ Bratislava, Jubilejný spravodaj Prešovského Ústavu „B. Mariae V.“ Anglických panien 1882–1907, s. 71.

do 10 dopoludnia. Po blokovej výučbe mali žiačky 15 minút prestávku, ktorá bola spojená s vydávaním desiaty pozostávajúcej z mlieka, šunky a vajíčka. Po prestávke sa žiačky učili ešte 2 až 3 hodiny podľa rozvrhu. Žiačky, ako sme už vyššie spomenuli, konverzovali nemeckým a francúzskym jazykom, pri slávnostných príležitostiach aj maďarsky. Obedňajšia prestávka trvala 2 hodiny, medzi 12.–14., počas ktorej sa mohli naobedovať a v prípade priaznivého počasia si zahrať loptové hry v záhrade. V zime sa chodili korčuľovať. Poludňajšie vyučovanie trvalo 2 hodiny. Vyučovali sa predmety ako hra na klavíri, cimbal, telocvik či vyučovanie francúzskeho jazyka. Nasledoval olovrant, ktorý spočíval v chlebe s maslom, medom, kávou, ovocím. Počas prestávky nechýbal pohyb alebo hry v záhrade. Od 17. do 19. hodiny mali žiačky vyhradený čas na domáce úlohy a na prípravu na ďalší deň. Večera začínala o 19. hodine, po ktorej mali chovanky priestor na hru. Po nej nasledovala večerná hygiena (umývanie a česanie) a večierka o 21.⁴² Ignaciánska spiritualita je jedným zo špecifických znakov Anglických panien. Jej základom je hľadanie stredu v každej oblasti. Striedanie práce s oddychom je prevedením duchovnej koncepcie do praxe, i keď vzdelávanie zahrňovalo väčšiu časť dňa.

Program v ústave počas sviatkov a nedele bol voľnejší v porovnaní s bežným dňom. Počas nedele od 10.30 do 12 mohli rodičia navštíviť svoje dieťa. Prísnejšie pravidla boli zavedené k rodičom, ktorí bývali priamo v meste. Tí mohli navštevovať dieťa len poslednú nedeľu v mesiaci medzi 10.30–19. Listy rodičom mohli písať dvakrát mesačne v maďarskom alebo nemeckom jazyku. Rodičia mohli svoje deti vziať domov len počas vianočných prázdnin.⁴³ Znázornenie časového zladenia rozličných činností bol pre život v internátnej škole veľmi dôležitý. Platilo pravidlo „zachovaj poriadok, poriadok zachová teba“. Holistický prístup k žiakovi, ktorý sa uplatňoval na prelome 19. a 20. storočia v Ústave, je trendom aj súčasnej pedagogiky. Z podrobného popisu je možné vidieť, že rehoľné učiteľky striedali intelektuálnu činnosť so športom a rozvíjaním umeleckej stránky chovaniiek. Je dôležité vyzdvihnúť jazykovú vybavenosť učiteliek a samozrejme aj chovaniiek. V neskorších spisoch sa objavuje zmienka o výučbe anglického jazyka pre dievčatá v internátnej škole, ktorý vyučovala M. Augusztá McClean. Rehoľná formácia, duchovný život a kázanie v internáte dbalo predovšetkým na dodržiavanie von-

---

⁴² Tamtiež, s. 69–73.

⁴³ Tamtiež, s. 70–73.

kajších opatrení. Neplnenie príkazov a nedodržiavanie harmonogramu slúžilo ako istý druh zastrašovania, vzbudzovania úzkosti či obáv z hriechu. Vymáhanie dodržiavania „vonkajšieho zákona“ aj v podobe vymedzených návštev či úzkostlivé lipnutie na dodržiavaní stanovených predpisov určite zanechali stopy na osemročných deťoch.

Poslušnosť bola matkou všetkých čností. Mala privádzať chovanky k pokore a väčšej ľudskosti. Na prelome 19. a 20. storočia nebolo možné, aby žiačky vyslovovali svoj vlastný názor či prejavili zodpovednosť. Tieto cnosti boli potlačené pred šírením svetských myšlienok a v mene slepej poslušnosti. Jubilejný spravodaj uvádza, že pred fyzickým trestom uprednostňovali uvedomelú disciplínu, ktorá bola spojená s láskou k Bohu. Rehoľné sestry boli vnímané ako zástupcovia rodičov. Vstúpili im poslanie ženy ako matky, ktoré je spojené s obetou. Za najväčší priestupok sa považovalo podkopávanie učiteľskej autority, tajné písanie listu alebo ohrozovanie nevinnosti žiačok.⁴⁴

5. VYŠŠIA DIEVČENSKÁ ŠKOLA A JEJ TRANSFORMOVANIE NA OBCHODNÚ ŠKOLU

V šk. roku 1909/10 bola otvorená Vyššia dievčenská škola pozostávajúca z 5 tried. Posledná šiesta trieda sa otvorila o rok neskôr. Riaditeľkou školy do šk. roku 1917/18 bola M. Róza Fittlerová.⁴⁵ Obsah vzdelávania sa prispôbil dievčatám, okrem predmetov ako náboženstvo, fyzika, prírodopis, geometria, maďarský jazyk a literatúra, dejiny, zemepis, francúzsky a nemecký jazyk, telesná výchova, kreslenie, krasopis sa v učebnom pláne objavujú aj rozširujúce predmety – ručné práce, kreslenie voľnou rukou, domáce práce, spev a dirigovanie a pedagogika. Poobedňajšie vyučovanie pokračovalo súkromnými lekciami angličtiny, ktoré vyučovala sestra McClean.

V škole prevažovala maďarská národnosť. Pramene nám ponúkajú údaj národnostného zloženia žiačok len z dvoch šk. rokov. V školskom roku 1912/13 tvorilo z celkového počtu 63 žiačok, 62 maďarskej národ-

⁴⁴ Tamtiež, s. 70.

⁴⁵ UK Bratislava, Výročná správa za šk. rok 1929/30, s. 4; ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Stredná dievčenská škola 1938–1953, inv. č. 59, dok. č. 107/9; Az angolkisasszonyok Eperjesi „Sancta Maria“ leánynevelő XXI. évi. áz 1912/13, s. 18.

nosti a 1 slovenskej. Podobné zloženie bolo aj v šk. roku 1913/14. 66 žiakov bolo maďarskej národnosti a 1 nemeckej.⁴⁶

Spojitosť medzi národnostnou príslušnosťou a sociálnym statusom v spoločnosti je viditeľná v zastúpení žiakov, ktoré navštevovali vyššiu dievčenskú školu. K maďarskej národnosti sa prevažne v Šarišskej župe hlásili zemanía, mestská inteligencia a úradníci. Aj keď dominuje v škole zastúpenie rímskokatolíckeho náboženstva, nevylučuje sa prítomnosť aj iných konfesií. Prítomnosť gréckokatolíckeho vierovyznania je špecifikom pre Šarišskú župu. Možno ho pozorovať aj v ústave. Výrazne zastúpenie v meste Prešov tvorilo aj židovské obyvateľstvo s príslušnosťou k židovskej konfesii. Žiačky židovskej konfesie navštevovali len vnútornú internátnu školu a vyššiu dievčenskú školu, pretože v Prešove si židovská komunita zriadila vlastnú židovskú ľudovú školu.⁴⁷

Situácia spojená s prvou svetovou vojnou pozastavila chod Ústavu. Od zimy 1914 do roku 1915 prebiehali boje v oblasti Karpát proti ruskej armáde, ktoré intervenovali mesto Prešov. 28. novembra 1914 sa škola zatvorila a hlavná budova školy slúžila ako nemocnica pre ranených vojakov, o ktorých sa starali sestry. Vo vedľajšej časti budovy nazývanej Anneum, ktorá bola zakúpená v šk. roku 1913/14,⁴⁸ umiestnili vojenskú poštu. Žiačky sa zapájali šitím a pletením potrebných vecí pre vojakov. V novembri sa situácia v Prešove vyhrotila až do takej miery, že všetky dievčatá vrátane sestier, museli opustiť Ústav. Až o mesiac neskôr sa mohli sestry opäť vrátiť do kláštora a spoločne sláviť v komunite vianočné sviatky. Školský rok 1914/15 bol kvôli bojom v Karpatoch predčasne ukončený a slávnostný spev *Te Deum* znovu zaznel až 18. januára 1915.

Vyššia dievčenská škola sa v roku 1913/14 rozšírila o obchodný kurz.⁴⁹ Do kurzu sa hlásilo pomerne málo žiakov, preto bol na krátky čas zatvorený. Vedenie školy sa aj počas vojny snažilo rozšíriť Ústav novými odbormi. Povolením ministerstva vznikla v roku 1916 Stredná dievčenská škola pozostávajúca z vyššej dievčenskej školy a obchodnej školy.⁵⁰ Jej životnosť netrvala dlho. Rozpad Rakúsko-Uhorska na samostatné štá-

⁴⁶ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Stredná dievčenská škola 1938–1953, inv. č. 59, dok. č. 107/9. ...áz 1912/13, s. 56, inv. č. 59, dok. č. 107/10. ...áz 1913/14, s. 74.

⁴⁷ SEDLÁK, *Dejiny Prešova* 2, s. 195.

⁴⁸ IACJ Bratislava, Slávnostný spis k 50-ročnému jubileu Ústavu „Sancta Maria“ Anglických panien v Prešove 1882–1932, s. 32.

⁴⁹ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Stredná dievčenská škola 1938–1953, inv. č. 59, dok. č. 107/9. ...áz 1913/14, s. 21.

⁵⁰ UK Bratislava, Výročná správa za šk. rok 1929/30, s. 4.

ty zapríčinil zmeny v školstve, zánik niektorých typov škôl a postavil vedenie školy do opätovného boja o žiačky. V šk. roku 1918/19 nastalo nové delenie strednej dievčenskej školy. Vyššia dievčenská škola sa rozdelila na dva stupne, nižší a vyšší stupeň dievčenskej školy. Nižší stupeň pozostával z I.–IV. triedy, vyšší stupeň zo VI.–VII. triedy. Po ukončení nižšieho stupňa vyššej dievčenskej školy mohli žiačky nastúpiť do V. triedy gymnázia. Absolvovaním tejto triedy si mohli zvoliť, či budú pokračovať na vyššom stupni vyššej dievčenskej školy alebo nastúpia do VI.–VII. ročníka Strednej obchodnej školy.⁵¹ V roku 1918 sa v Ústave nachádzal internát, Stredná dievčenská škola, 4-triedna meštianska škola a 4-triedna ľudová škola, 6-triedna ľudová škola a koedukačná opatrovňa.⁵²

Po roku 1918 sa zmenilo aj vedenie školy. Do odchodu maďarských rehoľných učiteliek funkciu riaditeľky zastávala M. Irena Cserny. V roku 1921/22 ju vystriedala M. Dittrichová, ktorá sa narodila v Kutnej Hore. V St. Pöltene absolvovala rehoľnú formáciu a 7. júla 1921 prišla do Prešova, aby prevzala Ústav od maďarských sestier, ktoré odišli s Irenou Csernou do Maďarska 27. júna 1921.⁵³

Žiačky oslovovali rehoľné učiteľky titulom „Soror“ alebo „Mater“. Podľa výpovede bývalej žiačky ľudovej školy Elvíry Petraškovej, rod. Bodnárovej, sa rehoľné učiteľky od sestier, ktoré patrili k personálu školy, odlišovali oblečením. Učiteľky nosili skladané goliere, pričom sestry udržiavajúce chod školy, nosili jednoduché, hladké goliere. Žiačky, ktoré bývali v okolí Prešova, chodili do školy pešo. Ako opisuje pani E. Petrašková:

... deň čo deň, v zime či v lete, sme museli z obce Šarišské Lúky, prejsť peši zhruba tri kilometre do Prešova. Z domu sme odchádzali okolo siedmej, ale aj tak sme sa niekedy oneskorili na vyučovanie, najmä keď sa rozliala rieka Sekčov.⁵⁴

⁵¹ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Stredná dievčenská škola 1938–1953, inv. č. 59, dok. č. 107/6. Az angolkisasszonyok Eperjesi „Sancta Maria“ leánynevelő XXI. évi. áz 1909/10 iskolai évbén, s. 17, inv. č. 59, dok. č. 107/7. ...áz 1910/11 iskolai évbén, s. 42, inv. č. 59, dok. č. 107/8. ...áz 1911/12 iskolai évbén, s. 73, inv. č. 59, dok. č. 107/9. ...áz 1912/13 iskolai évbén, s. 56, inv. č. 59, dok. č. 107/10. ...áz 1913/14 iskolai évbén, s. 74.

⁵² IACJ Bratislava, fond: Kópie z archívu St. Pöltenu, dok. č. 81. Jahreskatalog 1917/18. UK BRATISLAVA, Výročná správa za šk. rok 1929/30, s. 4.

⁵³ IACJ Bratislava, fond: Nekrológ zomrelých spolusestier od roku 1924, Nekrológ Mater Márie Dittrichovej.

⁵⁴ Zbierka autorky. Písomný záznam Elvíry Petraškovej, rod. Bodnárovej, Prešov, z 8. júla 2010, Prešov.

Zriadeniu obchodnej školy v 20. rokoch predchádzali nedorozumeňia a podozrenia z obnovenia snáh jednotnej uhorskej idey. Jej otvorenie sťažovali niektoré okolnosti. Jednou z nich bolo uverejnenie článku anonymného autora v *Denníku Moravsko-Slézskom* z 2. novembra 1922. Autor reaguje na článok z 1. novembra 1922. Na základe neho tvrdí, že Anglické panny chcú v šk. roku 1923/34 otvoriť obchodnú, meštiansku školu a gymnázium. Tohto času sa v Prešove nachádzalo Čsl. štátne reálne gymnázium Šafárikovo, Ev. kolegiálne cirkevné gymnázium slovensko-maďarské, tri učiteľské ústavy, grécko-katolícky seminár a jedna priemyselná škola. Otvorenie ďalšej školy sa nepovažovalo za potrebné. To bol jeden dôvod, prečo sa obchodná škola neotvorila, aj keď úrady v Prahe boli pre túto myšlienku naklonené. Ďalšou príčinou bola domnienka, ktorú neznámy autor prezentoval verejnosti, že Anglické panny vyučujú ešte v maďarskom jazyku, čo bolo v protiklade so vtedajším presadzovaním národného jazyka do školstva.⁵⁵

Zabúda sa, že záujmom slovenského národa nie je zakladanie nových cirkevných škôl, lebo skúsenosť nás naučila, že na cirkevných školách sa pestuje maďarská iredenta. Preto je zbytočné a nebezpečné povoľovať Rádu Anglických panien akékoľvek školy.⁵⁶

Táto domnienka ukrývala v sebe silný emocionálny národnostný podtón, ktorý ovplyvnil autora. Na základe prameňov nebolo možné, aby v tom čase sestry vyučovali v maďarskom jazyku, pretože v tom čase už väčšina sestier odišla do Maďarska. Zostali len niektoré, tie sa však húževnato učili slovenskej reči. Na publikovaný článok v *Denníku Moravsko-Slézskom* reagoval Župný úrad v Košiciach, ktorý žiadal vysvetlenie situácie od Okresného úradu v Prešove.⁵⁷ Odvoláva sa na zákon zo dňa 15. februára 1922, §18 – škola nesmie pred oficiálnym povolením jej otvorenia podniknúť akékoľvek kroky, ktoré by vzbudzovali vo verejnosti dojem, že dôjde ku jej zriadeniu. V opačnom prípade by mohli

⁵⁵ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Okresný úrad v Prešove 1923–1945, kartón č. 27, inv. č. 8, dok. č. 212. Škola obchodná, otvorenie v kláštore.

⁵⁶ Autor neznámy, „Nové gymnázium v Prešove?“, *Denník Moravsko-Slézsky* XX–V [300] (1922): 3.

⁵⁷ Košický župan sa odvoláva na príspevok z 1. novembra 1922. Článok z 2. novembra reaguje na otvorenie obchodnej, meštianskej školy a gymnázia. Pri bádani sme žiaden článok, ktorý by uverejnili Anglické panny do *Moravsko-Slézského denníka* 1. novembra, nenašli. Prezreli sme články za september a október. Žiaden článok s týmto obsahom nebol publikovaný.

byť sankcionované.⁵⁸ O niekoľko mesiacov nato Policajné riaditeľstvo v Košiciach poslalo dňa 8. júna 1923 hlásenie Okresnému úradu v Prešove. V hlásení je uvedené, že „obvodný inšpektor Balák z oddelenia stráže bezpečnosti sa dôvernou cestou dozvedel, že predstavenstvo kláštora Anglických panien sa zaoberá úmyslom, počiatkom nasledujúceho školského roka, zriadiť obchodnú školu. Dokonca majú mať nasledujúci rok asi 80–100 prihlášok.“⁵⁹ Celá táto aféra vôbec nedávala zmysel. Anonymný autor sa odvoláva na nejestvujúci článok z 1. novembra, ktorý bol publikovaný v rovnakých novinách. Domnienky a vyvolaný rozruch v krajských inštitúciách zabránil sestram na niekoľko rokov otvoriť obchodnú školu. Až na konci 20. rokov sa podarilo otvoriť obchodný odbor s vyučovacím jazykom slovenským. V nasledujúcom roku 1929 sa otvorila 2-ročná obchodná škola, ktorá vychádzala z obchodného kurzu.⁶⁰ Školu spravoval do roku 1931/32 Marián Macejovič. Po tomto roku ho vystriedal Josef Vejskal. Provinciálna predstavená chcela do úradu dosadiť niekoho z vlastných kruhov. Napísala list na generálny vikariát, aby sa počnúc šk. rokom 1939 riaditeľkou obchodnej školy stala M. Leonline Prillingerová.⁶¹ Keďže jej chýbala nostrifikačná skúška z odboru, k schváleniu žiadosti nedošlo. M. M. Absolonová dňa 4. septembra 1939 znovu poslala žiadosť o vymenovanie riaditeľa na obchodnú školu. Ním sa mal stať Ing. B. Šolc. Dňa 6. septembra 1939 prišlo z biskupského úradu pozitívne vyrozumenie tejto žiadosti. Riaditeľom školy bol do šk. roku 1943/44. Poštátneím sa zmenila aj pozícia riaditeľa obchodnej školy. Ním sa stal Juraj Landa, ktorý spravoval školu do roku 1951.⁶²

ZÁVER

Pozitívnym prejavom sekularizácie je znovuoobnovenie činnosti rehoľných rádov a kongregácií, ktoré sa práve v 19. storočí zhostili vý-

⁵⁸ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Okresný úrad v Prešove 1923–1945, kartón č. 27, inv. č. 3, dok. č. 212/1923. Škola obchodná, otvorenie v kláštore.

⁵⁹ ŠA Prešov, pob. Prešov, fond: Okresný úrad v Prešove 1923–1945, kartón č. 27, inv. č. 3, dok. č. 213/1923. Oznámenie Okresnému úradu v Prešove.

⁶⁰ UK Bratislava, Výročná správa za šk. rok 1929/30, s. 5.

⁶¹ ARKABÚ Košice, fond: Curia, sign. AACass.-Curia, Nr. 97, inv. č. 1473. Menovanie M. Leonliny Prillingerovej za riaditeľku školy.

⁶² ARKABÚ Košice, fond: Curia, sign. AACass.-Curia, Nr. 97, inv. č. 2787, Menovanie Ing. B. Šolca za riaditeľa obchodnej školy.

chovy mládeže. Zakladali školy, prostredníctvom ktorých vychovávali dievčatá v mravoch, v kresťanskom duchu a pripravovali ich na úlohu matky. Anglické panny sa vplyvom rozvíjajúcich myšlienkových prúdov, zasahujúcich aj cirkev, znovu ocitli v Uhorsku, kde založili v dnešnom Prešove dievčenskú školu. Pri skúmaní historického vývoja ústavu sme narazili na rôzne stupne školstva, ktoré sídlili v budove školy. Ústav pokrýval vzdelávanie od predškolského stupňa – detská opatrovňa, cez ľudovú a meštiansku školu, ktorá sa členila na vonkajšiu a vnútornú, vyššiu dievčenskú školu, strednú obchodnú školu a nakoniec gymnázium. Cieľom štúdie nie je zachytiť všetky typy škôl. Vzhľadom na rozsiahlu členitosť sme sa zamerali v štúdii len na počiatky vzniku školy, na osobnosti, ktoré výrazne zasiahli a ovplyvnili ďalšie smerovanie ústavu. Pozitivistické spracovanie dát vnútornej dievčenskej školy a vyššej dievčenskej školy pomohli uchopiť školský život za bránami ústavu. Aj napriek náboženskému a jazykovému pnutiu v prešovskom regióne si škola zanechala svoj charakteristický rys, otvorene sa konfrontovala so zmenami v spoločnosti a dokázala si udržať dobré meno.

**The Institute “Stefania” and the Activity of the Sisters of Mary Ward
in Prešov in 1882–1918**

Keywords: Lower Secondary School; the Sisters of Mary Ward; Religious Education; Senior Girls School

Abstract: The positive impact of secularization lies in the restoration of those religious orders and congregations which were responsible for the education of youth in the 19th century. These orders founded schools for young girls who were educated in manners, Christian doctrine prepared for their role as mothers. In Prešov, part of former Hungary, at present a city in Slovakia, the sisters of Mary Ward established a finishing school. The study captures the internal development of the school from its beginning to the point of the establishment of the first Czechoslovak Republic. More types of schools were located within the institute which shaped the overall character of the entire institution. This article is focused on lower secondary schools and senior girls schools.

Mgr. Miroslava Špaková
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
miroslava.spakova01@upol.cz